MASOFAVIY TA'LIMDA DIFFERENSIAL BAHOLASH MEZONLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Jumadillayev Xamidulla Ne'matillayevich

O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim, Fan va

Innovatsiyalar Vazirligi Osiyo Xalqaro Universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada masofaviy ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilarning bilim, amaliy ko'nikma va kompetensiyalarini baholashda differensial mezonlarni qo'llash masalalari bayon etilgan. Tadqiqotda o'quvchilarning individual imkoniyatlari, tayyorgarlik darajasi, materialni o'zlashtirish sur'ati hamda ta'limiy ehtiyojlarini inobatga olgan holda baholash tizimini takomillashtirish zarurligi asoslangan. Masofaviy baholashda diagnostik, formatif va summativ baholash shakllarining xususiyatlari tahlil qilinib, ularni tabaqalashtirilgan mezonlar asosida samarali tashkil etish yo'llari ko'rsatib berilgan. Shuningdek, raqamli platformalar va avtomatlashtirilgan baholash vositalari yordamida baholashning adolatliligi, shaffofligi hamda ishonchliligini oshirish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: masofaviy ta'lim, differensial baholash, baholash mezonlari, raqamli platformalar, ta'lim sifati, kompetensiya, o'quv natijalari.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КРИТЕРИЕВ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ

Аннотация. В статье освещаются вопросы совершенствования критериев дифференциального оценивания знаний, умений и компетенций обучающихся в условиях дистанционного обучения. Обосновывается необходимость учета индивидуальных особенностей, уровня подготовки, темпа усвоения материала и образовательных потребностей обучающихся для обеспечения объективности и прозрачности оценивания. Рассматриваются диагностическое, формирующее и итоговое оценивание в цифровой образовательной среде, а также пути их организации на основе дифференцированных критериев.

Ключевые слова: дистанционное обучение, дифференциальное оценивание, критерии оценивания, цифровые платформы, качество образования, компетенции.

IMPROVING DIFFERENTIAL ASSESSMENT CRITERIA IN DISTANCE LEARNING

Abstract: This article examines the improvement of differential assessment criteria for evaluating learners' knowledge, skills, and competencies in distance education. The study highlights the need to consider learners' individual characteristics, preparedness, learning pace, and educational needs to ensure fair, objective, and transparent assessment. Diagnostic, formative, and summative assessment methods used in online learning are analyzed, and ways to organize them through differentiated criteria are proposed. The article also emphasizes the role of digital platforms and automated assessment tools in improving the quality and reliability of distance assessment.

Keywords: distance learning, differential assessment, assessment criteria, digital platforms, educational quality, competencies, learning outcomes.

Kirish

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalarining tezkor rivojlanishi ta'lim tizimida sezilarli yangilanishlarni yuzaga keltirdi. Ayniqsa, masofaviy ta'limning keng qo'llanilishi o'quv jarayonini tashkil etish, bilimlarni o'zlashtirish va o'quv natijalarini baholash mexanizmlarini qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda. Hozirgi sharoitda masofaviy baholash ta'lim

jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lishi bilan birga, ta’lim sifati va samaradorligini belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy baholash usullarini masofaviy ta’lim muhitiga to‘liq ko‘chirish har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlari, bilim darajasi, o‘zlashtirish tezligi va ta’limga bo‘lgan ehtiyojlari turlicha bo‘lgani sababli yagona mezonlardan foydalanish baholash samaradorligini pasaytiradi. Bu esa baholash jarayonida adolatlilik, shaffoflik va ishonchlilik tamoyillarini ta’minlash zaruratini kuchaytiradi.

Differensial yondashuv o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olib, baholash mezonlarini moslashtirish va ularning bilim hamda kompetensiyalarini aniqroq aniqlash imkonini beradi. Raqamli ta’lim platformalari, avtomatlashtirilgan test tizimlari va o‘quv faoliyatini tahlil qiluvchi analitik vositalar bunday mezonlarni ishlab chiqish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Zamonaviy pedagogik qarashlar diagnostik, formatif va summativ baholashni uyg‘unlashtirish hamda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan baholash mezonlarini takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Asosiy va tahliliy qism

Masofaviy ta’lim sharoitida baholash jarayoni ta’lim sifati va natijadorligini belgilovchi asosiy pedagogik mexanizmlardan biridir. An’anaviy tizimlarda qo‘llaniladigan yagona mezonlar barcha o‘quvchilarning bilim va kompetensiyalarini to‘liq, xolis baholashga yetarli bo‘lmasligi mumkin. Bu, avvalo, o‘quvchilarning bilim darajasi, raqamli savodxonligi, mustaqil ishlash ko‘nikmalari va o‘zlashtirish sur’atlaridagi farqlar bilan izohlanadi.

Differensial yondashuv mazmunan o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olib, baholash shakllari, usullari va mezonlarini moslashtirishni anglatadi. Masofaviy baholashda bu topshiriqlar murakkabligini bosqichma-bosqich belgilash, turli formatdagi vazifalardan foydalanish va baholash vaqtini moslashuvchan tashkil etish orqali amalga oshiriladi. Testlar, loyihaviy ishlar, amaliy topshiriqlar, elektron portfellar va reflektiv faoliyat turlari ana shunday mezonlar asosida baholanishi mumkin.

Masofaviy baholash jarayonida differensial mezonlarni ishlab chiqishda diagnostik baholash muhim boshlang‘ich bosqich hisoblanadi. Diagnostik baholash orqali ta’lim oluvchilarning dastlabki bilim darajasi, tayyorgarligi va o‘quv ehtiyojlari aniqlanadi. Ushbu ma’lumotlar asosida baholash topshiriqlari individual imkoniyatlarga moslashtiriladi. Formatif baholash esa o‘quv jarayonining borishini doimiy tahlil qilish, o‘quvchilarga tezkor qayta aloqa berish va ularning o‘zlashtirish darajasini oshirishga xizmat qiladi. Summativ baholashda esa differensial yondashuv o‘quv natijalarini adolatli baholash, bilim va kompetensiyalarni yakuniy aniqlash imkonini beradi.

Raqamli ta’lim platformalarining rivojlanishi differensial baholashni amaliyotga joriy etish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Zamonaviy platformalar baholashni avtomatlashtirish, topshiriqlarni individual darajada shakllantirish va natijalarni real vaqt rejimida tahlil qilish imkonini beradi. Sun’iy intellekt hamda o‘quv analitikasi vositalari o‘quvchilarning faolligi, topshiriqlarni bajarish tezligi va xatolarini tahlil qilish orqali baholash mezonlarini yanada aniqroq belgilashga yordam beradi.

Masofaviy baholashda differensial yondashuv mezonlarini joriy etish ta’lim sifatini oshirish bilan bir qatorda baholash jarayonining shaffofligi va ishonchliligini ham ta’minlaydi. Turli murakkablik darajasidagi topshiriqlar va aniq belgilangan baholash mezonlari baholashda subyektivlikni kamaytiradi, akademik halollikni mustahkamlaydi va ta’lim oluvchilarning mustaqil ishlash motivatsiyasini oshiradi. Shu bilan birga, differensial yondashuv o‘quvchilarning o‘z imkoniyatlarini real baholashiga, shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini shakllantirishiga va o‘quv jarayonida faol ishtirok etishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, masofaviy baholashda differensial yondashuv mezonlaridan foydalanish ta’lim jarayonini yanada moslashuvchan va samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Baholash natijalari asosida ta’lim strategiyalarini qayta ko‘rib chiqish, individual yondashuvni kuchaytirish va ta’lim sifatini barqaror oshirish imkoniyati vujudga keladi. Natijada masofaviy ta’lim muhitida baholash jarayoni nafaqat nazorat vositasi, balki ta’limni rivojlantiruvchi muhim pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Shu bilan birga, differensial baholash mezonlarining qo‘llanilishi talabalarning o‘quv faoliyatini yanada aniq tahlil qilish imkonini beradi. Mazkur yondashuv o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va

kompetensiyalaridagi individual farqlarni hisobga olishga xizmat qilib, ularning ta’lim jarayonidagi faolligini oshirish hamda o‘quv natijalarini yaxshilash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

1-jadval

2025-yil uchun masofaviy baholash samaradorligi ko‘rsatkichlarining qiyosiy tahlili

Baholash ko‘rsatkichlari	Oddiy masofaviy baholash (%)	Differensial mezonlar asosida (%)	O‘sish (+/–)
O‘quvchilarning baholash jarayonidan qoniqish darajasi	61	85	+24
Bilim va kompetensiyalarni o‘zlashtirish darajasi	64	88	+24
Akademik halollik darajasi	68	91	+23
Faol ishtirok etgan o‘quvchilar ulushi	63	89	+26
Individual yondashuv samaradorligi	58	92	+34
Baholash natijalarining ishonchliligi va aniqligi	66	90	+24

Manba: *2025-yilda masofaviy ta’lim va raqamli baholash tizimlari bo‘yicha olib borilgan zamonaviy pedagogik tadqiqotlar, xalqaro ta’lim monitoringlari va raqamli ta’lim platformalari tahlillari asosida muallif tomonidan umumlashtirilgan.*

Jadvalda keltirilgan statistik ma’lumotlar 2025-yilda masofaviy ta’lim muhitida baholash jarayonini takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan zamonaviy pedagogik tadqiqotlar va raqamli ta’lim monitoringlari natijalarini umumlashtirish asosida shakllantirilgan. Natijalardan ko‘rinadiki, differensial yondashuv asosida tashkil etilgan masofaviy baholash an’anaviy masofaviy baholash usullariga nisbatan barcha asosiy ko‘rsatkichlar bo‘yicha yuqori samaradorlikni namoyon etgan.

Xususan, o‘quvchilarning baholash jarayonidan qoniqish darajasi differensial yondashuv qo‘llanilganda sezilarli darajada oshgani kuzatiladi. Bu holat baholash mezonlarining aniq belgilanishi, topshiriqlarning murakkablik darajasi o‘quvchilarning individual imkoniyatlariga moslashtirilgani hamda baholash jarayonida shaffoflikning ta’minlangani bilan izohlanadi. Natijada o‘quvchilar baholashni faqat nazorat vositasi sifatida emas, balki o‘z bilim va ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi jarayon sifatida qabul qilmoqda.

Bilim va kompetensiyalarni o‘zlashtirish darajasi ko‘rsatkichlaridagi ijobiy o‘zgarishlar differensial yondashuvning ta’lim jarayoniga bevosita ta’sirini ko‘rsatadi. Baholash topshiriqlarining bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi, individual fikrlashni talab qiluvchi vazifalarning keng qo‘llanilishi va formatif baholashning faollashuvi o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilgan. Bu esa o‘quv natijalarining yanada barqaror va chuqur shakllanishiga olib kelgan.

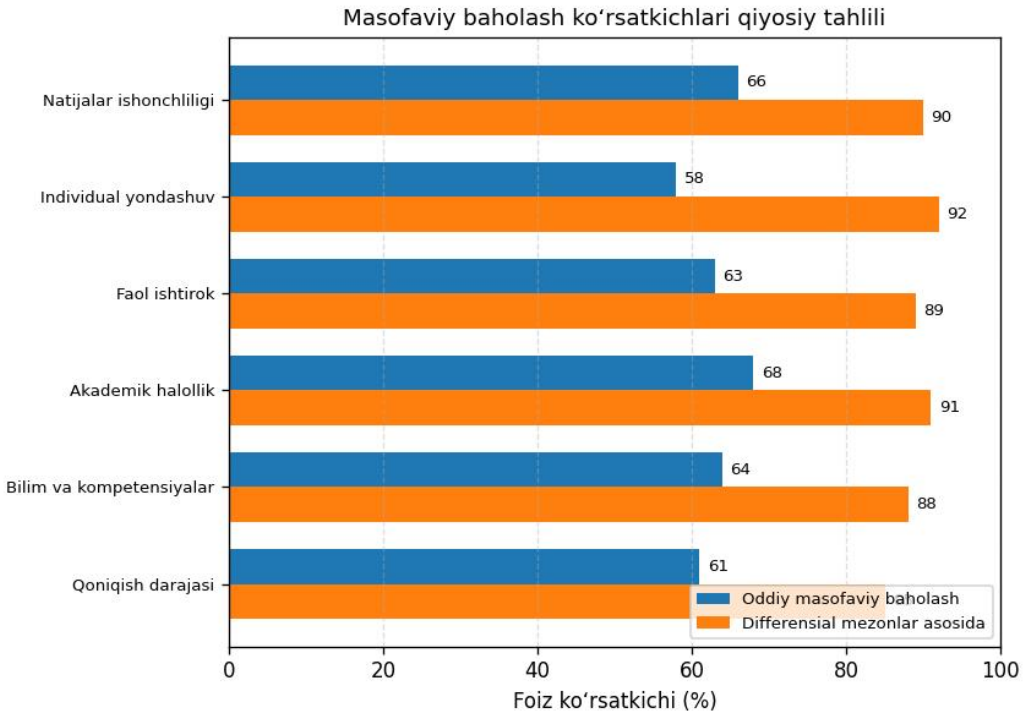
Akademik halollik darajasining oshishi masofaviy baholashda differensial yondashuvning muhim ustunliklaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Turli variantdagi topshiriqlar, individual topshiriq paketlari hamda raqamli nazorat va tahlil vositalarining joriy etilishi baholash jarayonida nusxa ko‘chirish va subyektivlik holatlarini kamaytirgan. Natijada baholash natijalari yanada ishonchli va real holatga yaqinlashgan.

Faol ishtirok etgan o‘quvchilar ulushining oshishi differensial yondashuvning motivatsion jihatini yaqqol namoyon etadi. O‘quvchilar o‘z imkoniyatlariga mos topshiriqlarni bajarayotgani sababli baholash jarayonida faolroq ishtirok etgan, o‘z fikrini erkin ifodalashga va mustaqil yechimlar taklif etishga intilgan. Bu holat masofaviy ta’lim muhitida o‘quvchilarning passivligini kamaytirishga xizmat qilgan.

Shuningdek, individual yondashuv samaradorligi va baholash natijalarining ishonchliligi ko‘rsatkichlarining yuqori darajada bo‘lishi differensial mezonlarning to‘g‘ri tanlangani va amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etilganidan dalolat beradi. Raqamli platformalar orqali baholash natijalarini tahlil

qilish, o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish va tezkor qayta aloqa berish imkoniyati baholash jarayonining sifatini oshirishga xizmat qilgan.

Jadvalda keltirilgan 2025-yilga oid ma’lumotlar masofaviy baholashda differensial yondashuv mezonlarini joriy etish ta’lim sifatini oshirish, baholash jarayonini adolatli va shaffof tashkil etish hamda o‘quvchilarning kompetensiyalarini samarali rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

1-rasm. Masofaviy baholashda differensial mezonlar samaradorligining qiyosiy ko‘rinishi.

Manba: *2025-yilda masofaviy ta’lim va raqamli baholash tizimlari bo‘yicha zamonaviy pedagogik tadqiqotlar va ta’lim monitoringlari asosida muallif tomonidan umumlashtirilgan.*

Diagrammada an’anaviy masofaviy baholash va differensial yondashuv asosida tashkil etilgan baholash natijalari taqqoslangan. Ko‘rsatkichlar bo‘yicha differensial yondashuv barcha holatlarda yuqori natijalarni namoyon etmoqda. Ayniqsa, individual yondashuv samaradorligi, akademik halollik va o‘quvchilarning faol ishtiroki ko‘rsatkichlarida sezilarli o‘sish kuzatiladi. Bu holat baholash mezonlarining moslashuvchanligi, topshiriqlarning individual imkoniyatlarga mosligi va raqamli tahlil vositalarining samarali qo‘llanilishi bilan izohlanadi. Diagramma masofaviy baholash tizimini takomillashtirishda differensial yondashuvning ustunligini yaqqol tasdiqlaydi.

Xulosa

Ushbu maqolada masofaviy baholash jarayonida differensial yondashuv mezonlarini ishlab chiqishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilindi. Tahlillar va 2025-yilga oid umumlashtirilgan statistik ma’lumotlar an’anaviy masofaviy baholash usullari barcha ta’lim oluvchilarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini to‘liq hamda xolis baholashga har doim ham yetarli emasligini ko‘rsatdi. O‘quvchilarning individual xususiyatlari va o‘zlashtirish darajasidagi farqlar baholash jarayonida differensial yondashuvga ehtiyoj mavjudligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari masofaviy baholashda differensial yondashuv mezonlaridan foydalanish o‘quvchilarning baholash jarayonidan qoniqish darajasini oshirish, bilim va kompetensiyalarni samaraliroq o‘zlashtirish hamda akademik halollikni mustahkamlashga xizmat qilishini tasdiqladi. Xususan, topshiriqlar murakkabligini bosqichma-bosqich moslashtirish, baholash shakllarining xilma-xilligi va formatif baholashning faollashuvi o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirib, ularning o‘quv jarayonidagi faolligini oshirdi.

Shuningdek, raqamli ta’lim platformalari va avtomatlashtirilgan baholash vositalaridan foydalanish differensial baholash mezonlarini samarali tatbiq etish imkonini bergani aniqlandi. Bu holat baholash natijalarining ishonchliligi va shaffofligini ta’minlash, subyektivlikni kamaytirish hamda o‘quv natijalarining real holatini aniqlashga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Natijada masofaviy baholash jarayoni nazorat vositasidan ko‘ra, ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi rivojlantiruvchi mexanizm sifatida namoyon bo‘ldi.

Umuman olganda, masofaviy baholashda differensial yondashuv mezonlarini joriy etish ta'lim jarayonining moslashuvchanligini oshiradi, o'quvchilarning individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirishga xizmat qiladi hamda ta'lim sifatining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Mazkur yondashuvni amaliyotga keng joriy etish masofaviy ta'lim tizimini takomillashtirish va zamonaviy ta'lim talablariga moslashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Amaliy takliflar:

1. Masofaviy baholash tizimlarida differensial yondashuv mezonlarini joriy etish orqali o'quvchilarning individual bilim darajasi, o'zlashtirish sur'ati va ta'lim ehtiyojlarini hisobga olgan baholash mexanizmlarini keng qo'llash maqsadga muvofiq.
2. Baholash jarayonida diagnostik, formatif va summativ baholash turlarini o'zaro uyg'unlashtirish hamda ularning har biri uchun alohida differensial mezonlarni ishlab chiqish tavsiya etiladi.
3. Raqamli ta'lim platformalarida baholash topshiriqlarining murakkablik darajasini avtomatik moslashtirish imkonini beruvchi texnologik yechimlarni joriy etish zarur.
4. Masofaviy baholashda akademik halollikni ta'minlash maqsadida individual topshiriqlar bankini kengaytirish va raqamli nazorat vositalaridan samarali foydalanish lozim.
5. O'qituvchilar va baholovchilar uchun differensial baholash mezonlarini qo'llash bo'yicha muntazam malaka oshirish va amaliy treninglar tashkil etilishi tavsiya etiladi.
6. Baholash natijalarini tahlil qilish asosida o'quvchilarning individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish va ularni doimiy monitoring qilish tizimini yo'lga qo'yish zarur.
7. Masofaviy baholash jarayonida o'quvchilarga tezkor va konstruktiv qayta aloqa berish mexanizmlarini kuchaytirish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Black, P., & Wiliam, D. Developing the theory of formative assessment. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 2009, 21(1), 5–31.
2. Bloom, B. S. *Human characteristics and school learning*. New York: McGraw-Hill, 1976.
3. Guskey, T. R. *On your mark: Challenging the conventions of grading and reporting*. Bloomington: Solution Tree Press, 2015.
4. Nicol, D., & Macfarlane-Dick, D. Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 2006, 31(2), 199–218.
5. OECD. *Innovating education and educating for innovation: The power of digital technologies and skills*. Paris: OECD Publishing, 2023.
6. Redecker, C. *European framework for the digital competence of educators (DigCompEdu)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
7. Shute, V. J., & Rahimi, S. Computer-based assessment for learning in education: A review. *Journal of Computer Assisted Learning*, 2017, 33(1), 1–19.
8. UNESCO. *Assessment in digital learning environments*. Paris: UNESCO Publishing, 2022.
9. Van der Kleij, F. M., Feskens, R. C. W., & Eggen, T. J. H. M. Effects of feedback in computer-based assessment for learning. *Computers & Education*, 2015, 87, 41–58.